

การสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของเพื่อสิทธิการจัดการทรัพยากรของชุมชนในจังหวัดเกาะกง
ประเทศกัมพูชา

Creating identities of Chong Ethnic group for the Rights of Resource
Management of Communities in Koh Kong Province, Cambodia.

Received: February 1, 2021

Revised: February 20, 2021

Accepted: July 22, 2021

เพ็ญนภา จันทร์แดง*

(Phennapha Chandaeng)

สุธี ชล**

(Sothee Chhun)

บทคัดย่อ

บทความนี้ ศึกษาปรากฏการณ์การแข่งขันทรัพยากรจากชุมชนท้องถิ่นจากนโยบายพัฒนาของรัฐและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ของ เพื่อสิทธิการจัดการทรัพยากรของชุมชนในจังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา งานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า นโยบายพัฒนาของรัฐในอดีตที่ผ่านมามีส่วนสำคัญทำให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของสูญหายไป แต่ในขณะเดียวกันผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนโยบายพัฒนาของรัฐเองก็กลายเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ เพื่อต่อต้านอำนาจรัฐที่กดขี่กลุ่มชาติพันธุ์ของเช่นกัน แม้ว่าอัตลักษณ์ใหม่ดังกล่าวจะมีลักษณะสั่นไหวตามบริบทการเมืองที่เปลี่ยนแปลงก็ไปตาม

คำสำคัญ: ความขัดแย้ง, สิทธิชุมชน, ทรัพยากร, ชาติพันธุ์ของ, อัตลักษณ์

Abstract

This paper examines the phenomenon of competition for resources from local communities from state development policies, and the process of creating a new identity of the Chong ethnic group for the right to manage community resources in Koh Kong Province, Cambodia. This paper suggests that the government's development policies in the past have played an important role, causing the ethnic identity of the Chong people to disappear. However, at the same time, the impacts of government development policies have also become a catalyst for new identity-building processes to oppose the

*อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ข้อมูลติดต่อ E-mail: au_nidagir@hotmail.com

**นักวิชาการอิสระ ข้อมูลติดต่อ E-mail: asean_2015@yahoo.com

state powers that oppressed ethnic Chong group as well. Although the new identity appears to be fluid in the changing political context.

Keywords: Conflicts, Community Rights, Resources, Chong ethnic group, Identity.

1. ความสำคัญของปัญหา

ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ของ¹ (Chong) ยังไม่มีหลักฐานใดปรากฏที่แน่ชัด ว่าเป็นใคร มาจากไหน และมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างไร หลักฐานชิ้นสำคัญที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ของคนของในประเทศกัมพูชา คือเอกสารบันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีเมืองพระนคร ของโจวต้ากวาน เมื่อ พ.ศ. 1839 ในบันทึกดังกล่าว ได้ระบุถึงคนปากกลุ่มหนึ่งที่มีชาติพันธุ์ของตัวเอง เรียกกันตามภาษาพื้นเมืองว่า ‘ซง’ คนป่าเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ตามป่าเขา และบางส่วนถูกจับมาขายเป็นทาสในครัวเรือนของชาวเมืองพระนคร ทั้งนี้ โจวต้ากวานได้ระบุว่าพวกคนป่าเหล่านี้มี 2 จำพวก จำพวกแรกเป็นคนป่าที่เข้าใจภาษาพูด คือพวกที่ถูกจับมาขายเป็นทาสในเมือง ส่วนอีกจำพวกหนึ่งเป็นพวกที่ไม่เข้าใจภาษาที่พูดของคนเมือง พร้อม ๆ กันนั้น พวกเขาไม่มีบ้านเรือนอยู่เป็นหลักเป็นแหล่ง (เฉลิมชัย ยงบุญเกิด, 2557, หน้า 21-23) แต่หากพิจารณาตามทัศนะของนักอักษรศาสตร์เขมรแห่งสถาบันราชบัณฑิตสภา กัมพูชา กลับมีมุมมองว่าคนของที่โจวต้ากวานได้กล่าวถึงในบันทึกข้างต้นมีอาจด่วนสรุปได้ว่าเป็นชาวของตามที่เราเข้าใจในปัจจุบัน เพราะคำว่าซงในความหมายข้างต้น อาจจะมีนัยถึง 2 ประการ คือ ประการแรก อาจหมายถึงคำคำดาถูกเหยียดหยามผู้อื่นที่มีพันธะทางสังคมที่ต้อยกว่า ประการที่สอง อาจหมายถึงชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งหมดที่ถูกจับมาขายเป็นทาส เป็นเชลยศึกสงครามในเมืองพระนคร ซึ่งตามหลักฐานรูปสลักนูนต่ำบนระเบียงประวัติศาสตร์ที่ปราสาทนครวัด สันนิษฐานได้ว่า น่าจะมีมากกว่า 2 กลุ่มชาติพันธุ์ขึ้นไป (สุข คง, พาน พิรุณ. สัมภาษณ์. 7 กุมภาพันธ์ 2563)

ในขณะเดียวกันถ้าดูจากงานศึกษาวิจัยภาคสนามเกี่ยวกับคนของในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาจะพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่ได้เสนอให้เห็นว่าคนของนั้น มีลักษณะทางชาติพันธุ์คล้ายคลึงหรือกลุ่มเดียวกันกับคนปอร์ (Perr) คนสำแระ (Samre) และคนสะโอง (Sa-Oc) (R. Baracar, 1941; Erik Seidenfaden, 1965; Martin, Marie A. 1997) มีภาษาพูดของตนเอง หากแต่ถ้าไม่พบหลักฐานภาษาเขียนแต่อย่างใด ส่วนจิตร ภูมิศักดิ์ (2540, หน้า 293) ได้ตั้งข้อสันนิษฐานกับคำว่า “สำแระ” และ “ซง” ว่าจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน แต่ทว่า Diffloth ซึ่งเป็นนักภาษาศาสตร์ที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในกัมพูชามานาน ได้เสนอว่า คนของไม่มีส่วนคล้ายคลึงกันแต่อย่างใดกับกลุ่มคนชาติพันธุ์ข้างต้น (Gerard Diffloth, 1992) ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกันกับนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในจังหวัดโพธิ์สัตรี ประเทศกัมพูชาที่ให้ข้อมูลว่า “คนของ คนปอร์ คนสำแระ และคนสะโอง มีภาษาและประเพณีวัฒนธรรมต่างกัน” (สวาย

¹ กลุ่มชาติพันธุ์ของในประเทศกัมพูชามักเข้าใจผิดว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับกลุ่มชาติพันธุ์ของ อำเภอเขาชะเมา จังหวัดจันทบุรี ประเทศไทย แต่ข้อสังเกตจากภาคสนามน่าจะไม่ใช่กลุ่มเดียวกัน โดยกลุ่มชาติพันธุ์ของในประเทศไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับชาติพันธุ์ปอร์

สามต, สัมภาษณ์. 4 กุมภาพันธ์ 2563) คือคนของพูดภาษาเขมร (พูดภาษาเขมรสำเนียงท้องถิ่น) ส่วนคนปอร์ คนสำแระ คนสะโอจ มีภาษาปอร์เป็นภาษาแม่ไม่ใช่ภาษาเขมรดั้งที่เคยเข้าใจกันแต่อย่างใด

แต่อย่างไรก็ตามจากการสอบถามคนของในพื้นที่ถึงที่มาของบรรพชนหรือตำนานปรัมปรา พบว่า กลุ่มคนที่เรียกว่าตนเองคนของ มีประวัติความเป็นมาต่างกับคนปอร์² คนสำแระ และคนสะโอจ คนของหลายคนเล่าว่าบรรพชนของพวกเขาได้อพยพมาจากกรุงอุดงค์มีชัย หรือเมืองละแวก (พ.ศ. 2164-2407 สาเหตุการอพยพก็เพื่อหนีศึกสงครามระหว่างสยามกับกษัตริย์กรุงอุดงค์มีชัย ดังคำบอกเล่าของ สุข เปื่อน และสม ดวง ที่เล่าความทรงจำจากคนรุ่นก่อน ๆ ว่า “ตอนที่เขมรแพ้สงครามให้กับสยามนั้น คนเขมรหลายร้อยคนถูกกวาดต้อนเข้าไปในประเทศสยาม แต่ก็มีบางคนหนีรอดออกมาได้ และหลบซ่อนตัวเข้าป่าตามเทือกเขาพนมกระวาน”³ (ยสุริยบุญชัย นิธิวิจิตรสังคยา:เอเธนส์, 2011, ๕๓-๕๔)

คำบอกเล่าจากความทรงจำของคนพื้นที่ที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าพวกเขามีบรรพชนที่เคยตั้งถิ่นฐานเรือนที่กรุงอุดงค์มีชัยมาก่อน แต่ด้วยเหตุปัจจัยของบ้านเมืองเกิดภัยสงครามในอดีต พวกเขาจึงอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ ณ อำเภอทะมอ-บัง จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา แต่บางตำนานก็เล่าต่างออกไปว่าบรรพชนของพวกเขาเป็นนายพรานที่ได้มาพบพื้นที่แห่งนี้โดยบังเอิญ และด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ จึงนำพาครอบครัวมาตั้งรกรากพื้นที่แห่งนี้ก่อนตั้งกรุงพนมเปญเป็นราชธานี⁴ ซึ่งยุคแรกเริ่มนั้นเล่ากันว่ามีความเพียงประมาณ 15 ครอบครัวเท่านั้น และด้วยลักษณะภูมิศาสตร์ที่อยู่ท่ามกลางหุบเขาทำให้พวกเขาตัดขาดจากโลกภายนอกมานาน (วอน เวต, สมภาษณ์, 7 มกราคม 2563) ข้อมูลบอกเล่าของคนของข้างต้นอาจมีความแตกต่างกันของที่มาของบรรพชน แต่ทว่าช่วงเวลาเข้าไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันมาก แต่ถึงแม้ว่าประวัติศาสตร์ความของกลุ่มชาติพันธุ์ของไม่เคยปรากฏหลักฐานเอกสารบันทึกของการอพยพ หรือการเคลื่อนย้ายของบรรพชน หากแต่ด้วยความทรงจำจากการบอกเล่าของคนของดังกล่าวข้างต้น ก็แสดงให้เห็นว่าคนของอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดเกาะกง เป็นเวลามากกว่า 160 ปี ไปแล้ว

จากการสอบถามชาวบ้านในพื้นที่ พบว่า ในอดีตคนของสร้างบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ประมาณ 15-25 หลังคาเรือนตามเทือกเขาในพื้นที่อำเภอทะมอ-บัง จังหวัดเกาะกง โดยมีความเป็นอยู่แบบเครือญาติ

² ชาวปอร์ มีตำนานเล่าต่อ ๆ กันมาหลายอย่าง หากแต่เนื้อใจความสำคัญส่วนใหญ่ของตำนานล้วนแต่บ่งบอกว่าพวกเขาเคยตั้งถิ่นฐานอยู่ด้านทิศเหนือทะเลสาบเขมรทั้งสิ้น ดังที่เจ้าอาวาสวัดพนมไร อำเภอสำโลด จังหวัดพระตะบอง เล่าว่า แต่เดิมนั้นพวกเขามีถิ่นที่อยู่ทางทิศเหนือทะเลสาบเขมร คือบริเวณนครวัด มีหน้าที่รับใช้กษัตริย์เมืองพระนคร วันหนึ่งพวกเขาได้รับสั่งจากพระองค์ให้ไปจับช้างในป่า แต่บังเอิญว่า ไม่สามารถจับช้างได้ แม้ใช้เวลาหลายวัน และด้วยความกลัวจะถูกลงโทษอาญา พวกเขาเลยนำเอาของป่าอื่น ๆ รวมทั้งกระวานด้วย ไปถวายกษัตริย์ เป็นการทดแทนที่จับช้างไม่ได้ และของป่าที่พระองค์ทรงชื่นชอบมากเป็นพิเศษ คือกระวาน ทั้งนี้ภายหลังจากนั้นพวกเขาก็ถูกส่งให้ไปสร้างบ้านเรือนอยู่ในป่าทางด้านทิศตะวันตกทะเลสาบเขมรเพื่อปลูกกระวาน เพื่อส่งส่วยกระวานให้พระองค์ส่วนในประวัติศาสตร์เขมรโบราณก็มีการบันทึกถึงกลุ่มคนปอร์ หรือคนสำแระในฐานะคนรับใช้ตามครัวเรือน และเป็นคนเฝ้ายามดูแลรักษาปราสาทต่าง ๆ ในเมืองพระนคร

³ เขาพนมกระวานเป็นภูเขาที่สูงที่สุดในกัมพูชาตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศ

⁴ กรุงพนมเปญก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2408 ในปี พ.ศ. 2564 นี้ครบ 156 ปี

ประเพณีวัฒนธรรม เฉพาะกลุ่ม และดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาทรัพยากรตามธรรมชาติเป็นหลักนับตั้งแต่การกินอยู่ก็อาศัยพืชผักป่า การล่าสัตว์ ว่างไม้ ทำไร่หมุนเวียน และอาชีพหลักอีกอย่างหนึ่งของคนชองที่ทำมาช้านาน คือการเข้าป่าหาไม้กฤษณา เพื่อนำไปขายให้พ่อค้าของป่าตามบริเวณจังหวัดตราดชายแดนประเทศไทย หรือไม่กี่ในตัวเมืองจังหวัดโพธิ์สัตว์ในประเทศกัมพูชา เพื่อนำเงินไปซื้อของกินของใช้ที่จำเป็นในครัวเรือน เช่น พริกไทย เกลือ น้ำปลา และเครื่องมือทำไร่มาเป็นต้น และเนื่องด้วยรูปแบบชีวิตในป่าที่จำเป็นพึ่งพาดิน ฟ้า อากาศ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่มนุษย์ไม่อาจควบคุมได้ ทำให้คนชองเชื่อว่า ไม่ว่าจะภูเขา ป่าไม้ ลำน้ำ สัตว์ป่า ล้วนแต่มีผีบรรพชนสิงสถิตอยู่ หรือวิญญาณของบรรพชนเป็นผู้ปกปักรักษาทั้งสิ้น

ด้วยระบบความเชื่อข้างต้นนี้ คนชองจึงเคารพศรัทธาต่อผีหรือวิญญาณที่ดำรงอยู่ตามธรรมชาติเป็นเวลามาช้านาน เพราะเชื่อว่าผีมีพลังอำนาจเหนือกว่ามนุษย์และสามารถกำหนดโชคชะตาวาสนาของมนุษย์ได้อย่างไร้ข้อจำกัด จากระบบความเชื่อนี้ จึงปรากฏให้เห็นว่าก่อนกระทำการสิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น ก่อนเข้าป่าหาไม้กฤษณา หรือก่อนเริ่มต้นฤดูกาลเพาะปลูก คนชองจะต้องมีพิธีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อแสดงความเคารพขออนุญาตต่อผี ให้ผีคุ้มครองในฐานะผีเป็นผู้อภิบาลทรัพยากรธรรมชาติทั้งปวง ซึ่งระบบความเชื่อเหล่านี้ กลายเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคม เป็นเครื่องมือจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนชองด้วยกันเอง และคนชองกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์คนภายนอกมากนัก และจากสภาพความเป็นอยู่ดังกล่าวนี้จึงกลายเป็นวิถีชีวิตที่มีอัตลักษณ์เด่นที่ทำให้คนชองแตกต่างจากคนอื่น หรือคนเขมรในช่วงอดีตที่ผ่านมา

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ชองเป็นข้อถกเถียงที่ยังหาข้อยุติไม่ได้ว่าพวกเขาเป็นใคร มาจากไหน มีอัตลักษณ์อย่างไร แม้ว่าชื่อเรียกของพวกเขาจะมีร่องรอยในเอกสารบันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีเมืองพระนคร ของโจวต้ากวาน ดังกล่าวไว้ข้างต้นก็ตาม แต่ทว่างานศึกษาภาคสนามในหลายสิบปีที่ผ่านมาชี้ว่าคนชองมีหลายกลุ่ม เช่นคนชองในอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ประเทศไทยก็สันนิษฐานว่าเป็นคนละกลุ่มกับคนชองในจังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา กระทั่ง นักอักษรศาสตร์เขมรแห่งสถาบันราชบัณฑิตยสถานกัมพูชาที่ผู้เขียนได้เกริ่นไว้ข้างต้นนี้ก็มีมุมมองว่าคนชองที่โจวต้ากวานได้บันทึกนั้นก็มิอาจด่วนสรุปได้ว่าเป็นคนชองตามที่เราเข้าใจในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนไม่ได้เน้นประเด็นประวัติความเป็นมาของคนชองมากนัก หากแต่เน้นประเด็นการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ชองเป็นพิเศษในงานชิ้นนี้ เพราะอัตลักษณ์คนชองเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองครั้งใหญ่ในกัมพูชาเมื่อช่วง พ.ศ. 2557 อัตลักษณ์คนชองกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อต้านโครงการพัฒนาพลังน้ำไฟฟ้าของรัฐบาลกัมพูชาจนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง โดยนายกรัฐมนตรียุทธ เชน ได้ประกาศยุติโครงการออกไปอย่างไม่มีกำหนด ซึ่งในกรณีแบบนี้แทบจะเป็นไปไม่ได้ในกัมพูชาที่รัฐบาลมีอำนาจล้นเหลือ ซึ่งรายละเอียดของเนื้อหาส่วนนี้จะอธิบายในหัวข้อที่ 2 และ 3 ข้างหน้า สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนเริ่มศึกษาข้อมูลจากสื่อออนไลน์ที่รายงานเกี่ยวกับคนชองในเบื้องต้นควบคู่กับการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และต่อมาได้ลงไปสังเกตการณ์จากภาคสนามเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ กับคนชองในพื้นที่อำเภอแก้ง อำเภอทอมอ-บัง จังหวัดเกาะกง ส่วนข้อมูลสัมภาษณ์ได้เลือกทั้งผู้รู้ด้านประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ และคนชองที่เป็นแกนนำในพื้นที่เป็นผู้ให้ข้อมูล

2. ผลกระทบต่อวิถีชีวิตจากนโยบายพัฒนาของรัฐ

เมื่อกัมพูชาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในช่วงศตวรรษที่ผ่านมาทำให้วิถีชีวิตการดำรงชีพ และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของ ร่วมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วย ต่างก็ได้รับผลกระทบไม่ต่างกัน โดยเฉพาะนโยบายการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐบาลกัมพูชากลายเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้รากฐานดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ หายไปอย่างเห็นได้ชัด เริ่มต้น ตั้งแต่กัมพูชากลายเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส (พ.ศ. 2397-2497) ยุคนั้น บริเวณพื้นที่ราบสูงซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้กลายเป็นพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อส่งออก เช่น ยางพารา กาแฟ พริกไทย เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ถูกทางการฝรั่งเศส สั่งให้อพยพออกจากพื้นที่ และจัดให้ไปอยู่ที่พื้นที่แห่งใหม่รวมคนเขมรพื้นราบ ในขณะที่เดียวกันย้ายคนพื้นราบเข้ามาแทนที่ โดยเฉพาะชาวเวียดนาม เพื่อเป็นแรงงานดูแลการเพาะปลูกพืชไร่ เนื่องจากฝรั่งเศสเห็นว่า คนพื้นเมืองเป็นคนป่า ไร้ฝีมือการเพาะปลูกเกษตรแบบใหม่ ดังคำกล่าวความทรงจำของชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่ง กล่าวว่า “ฝรั่งเศส เข้ามาเพราะปลูกเกษตรในแผ่นดินเขมรแต่จ้างชาวเวียดนามมาเป็นแรงงาน ส่วนคนพื้นเมืองอย่างพวกเรา เขาไม่จ้างหรือ ถ้าเกิดการจ้างก็เพียงก็ถางหญ้า หรือกำจัดวัชพืชเท่านั้น” (Sukhum Han, 2009, P. 583)

แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การย้ายบ้านเรือนดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในระยะเบื้องต้นที่ต้องอยู่ปะปนกับคนเขมรที่มีวัฒนธรรมประเพณี ภาษา ศาสนาต่างกัน หากแต่สิ่งที่กระทบมากขึ้นตามมาคือ ระบบเก็บภาษีของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส การเก็บภาษีทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ปรับเปลี่ยนวิถีดำรงชีวิตมากขึ้นไปอีก เช่น วิธีการผลิตแต่เดิมเป็นแบบยังชีพ ตามกำลังแรงงานครอบครัว แต่ตอนนี้ต้องเพิ่มการผลิตมากขึ้น เพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการจ่ายภาษีตน มิฉะนั้นจะถูกทางการเกณฑ์ไปใช้แรงงานหนักแทน เช่น สร้างถนน สร้างสะพานที่อยู่ห่างไกล คนของผู้อาวุโสคนหนึ่งได้ให้เล่าฟังว่า “สมัยฝรั่งเศสปกครอง ทุกคนต้องจ่ายภาษี ทั้งคนเขมร และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ถ้าไม่จ่ายจะถูกฝรั่งเศสทำร้ายร่างกาย ชาวบ้านหลายต้องหลบหนีเข้าป่าลึก เพราะไม่มีเงินจ่าย” (ปาว สุขุ, สัมภาษณ์ วันที่ 7 เดือนมีนาคม 2563)

นอกจากนี้ ผลกระทบอีกอย่างหนึ่งคือการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าสู่รัฐกัมพูชาเป็นไปด้วยความยากลำบาก และรุนแรงเพิ่มขึ้น ภายหลังจากกัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส พ.ศ. 2499 รัฐบาลของเจ้านโรดม สีหนุ เป็นคณะผู้บริหารประเทศชุดแรกในขณะนั้น สิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง คือการสร้างรัฐ-ชาติกัมพูชาขึ้นมาใหม่ ในนามพรรคสังคมนิยม แต่เนื่องจากกัมพูชาไม่ได้มีแค่คนเขมร หากแต่มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย เช่น คนพนอง คนสำแระ คนปอร์ คนกวย คนจราย และคนซอง เป็นต้น ต่างก็มีประเพณีวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา ของตนเอง และด้วยความคิดที่ต้องการให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐกัมพูชา เจ้านโรดม สีหนุ ได้สร้างคำเรียกคนกลุ่มดังกล่าวใหม่ว่า (เขมรเลอ) ซึ่งหมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งหมด หากแต่ความคิดทางการเมืองที่อยู่เบื้องหลังมิใช่เพียงการดึงกลุ่มคนเข้ามาสู่รัฐกัมพูชา⁵ ในฐานะพลเมืองเขมรเท่านั้น แต่ทว่าเป็นการปฏิเสธอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อีกด้วย

⁵ เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อช่วงปลายปี พ.ศ. 2512 นโยบายการอพยพกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ออกจากพื้นที่ป่า มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เบื้องหลังของนโยบายดังกล่าว ส่วนหนึ่งเพื่อป้องกันการดึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าเป็นแนวร่วมของกระบวนการเขมรอิสระ ที่เป็นศัตรูทางการเมืองของเจ้านโรดม สีหนุ นั่นเอง

ทั้งนี้ ในปีเดียวกันรัฐบาลของเจ้าสีหนุ ออกคำสั่งประกาศห้ามกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ พูดภาษาอื่น ๆ ในที่สาธารณะ แต่ให้ใช้ภาษาเขมรแทน การกล่อมเกลாத่างการเมืองเกิดขึ้นโดยระบบการศึกษา ภาษา ประวัติศาสตร์ และศาสนาพุทธ โดยความคิดดังกล่าวเป็นการพยายามสร้างบูรณาการทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกันที่ฝรั่งเศสยึดแนวคิดภารกิจสร้างอารยะ (la mission civilisatrice) เพื่อให้คนป่าในฐานะกลุ่มคนพื้นเมืองดั้งเดิมได้พัฒนาตนเองตั้งคนเขมรในเมือง เจ้าสีหนุ ทรงจัดให้มีโรงเรียนของรัฐ เพื่อเรียนหนังสือภาษาเขมร มีวัฒนธรรมอย่างเดียวกันกับคนเขมร ทั้งส่งเสริมการทำเกษตรแบบถาวรแทนการทำเกษตรไร่หมุนเวียนแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (Sukhum Han, 2009, P. 550-554)

ภายใต้บริบทและเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นเหตุปัจจัยทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ ต่าง ๆ ต้องปรับตัวตามบริบทสังคมโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในฐานะของพลเมืองเขมร ด้วยข้อบังคับของรัฐบาลที่ให้ทุกคนต้องพูดภาษาเขมร และห้ามพูดภาษาชาติพันธุ์ของตนเองในที่สาธารณะสถานการณ์การเปลี่ยนผ่านหลายระลอกในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา คือ ตั้งแต่ยุคเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสเข้ามายึดครองกัมพูชา สังคมราชวัญนิยม เขมรแดง และตลอดกระทั่งยุคการพัฒนาของรัฐ ปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ละทิ้งประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมจนกลายเป็นคนเขมรเกือบหมดแล้ว โดยเฉพาะยุคเขมรแดง (พ.ศ. 2518- 2522) พวกเขาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตหลาย ๆ อย่าง เพราะต้องทำงานร่วมกับคนเขมรภายใต้ระบบสหกรณ์รวม เพื่อความกลมกลืนกับคนอื่น ทั้งเพื่อไม่ให้คนอื่นเหยียดหยามว่าเป็นคนป่า คนดง กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จึงต้องปรับตัวโดยการละทิ้งรากฐานวิถีชีวิตดั้งเดิมแทบจะทุกอย่าง และขณะเดียวกันมาตรการที่เข้มงวดของระบบเขมรแดงที่ต้องการให้กัมพูชาเป็นประเทศที่มีแต่คนเชื้อชาติเดียว คือเชื้อชาติกัมพูชา ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่ถูกผลิตซ้ำต่อจากเจ้านโรตม สีหนุ

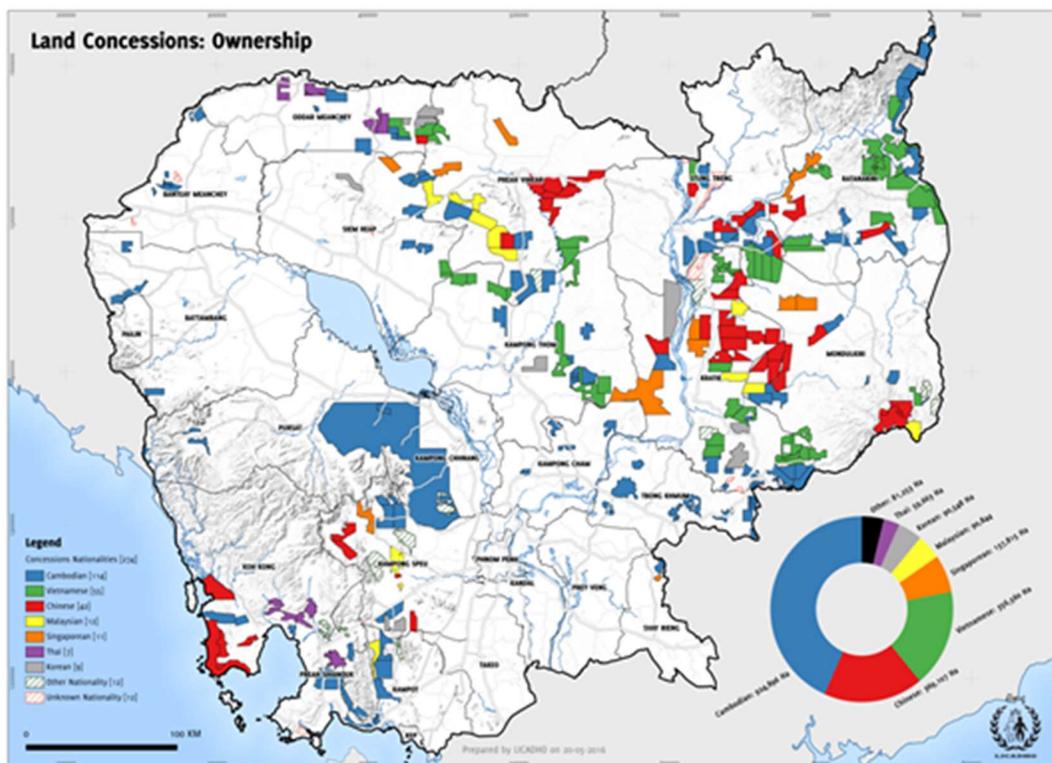
ส่วนคนเชื้อชาติอื่น ๆ ล้วนเป็นภัยต่อความมั่นคง หรือเป็นศัตรูของการปฏิวัติในสายตากลุ่มผู้นำเขมรแดง โดยเฉพาะ ชาวจามมุสลิม ชาวจีน และชาวเวียดนามจำนวนมากถูกฆ่า (Ben Kiernan, 1986, p. 23) สถาบันทางสังคมที่มีมาก่อนการปฏิวัติถูกกำจัดอย่างถอนรากถอนโคน ประเพณีและวิถีชีวิตแบบเก่า ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ทรงผม กลายเป็นสิ่งต้องห้าม ทั้งนี้ แม้คนพื้นเมือง จะมีใช้กลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติการประเด็นเรื่องเชื้อชาติโดยตรง แต่ทว่าเวลาที่เขมรแดงบังคับดังกล่าวทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ถูกทำให้เสื่อมลงไปและกลายเป็นเพียงความทรงจำทางสังคม

จากที่เกริ่นไว้ข้างต้นนี้ เพื่อแสดงให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ของและชาติพันธุ์อื่นอีก 23 กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศกัมพูชาต่างได้รับผลกระทบจากนโยบายพัฒนาของรัฐเหมือน ๆ กันอย่างต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยอาณานิคมฝรั่งเศส จนกระทั่งยุคการพัฒนาของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนูน เซน ในปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม ในกรณีคนของแม่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐอย่างต่อเนื่องในอดีตที่ผ่านมา ทำให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของแทบจะทุกอย่างได้สูญสิ้นไปแล้ว แต่คนของก็พยายามฟื้นฟูอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่ตามความทรงจำที่คนของบอกเล่าต่อ ๆ กันมาภายในชุมชนของพวกเขาเอง ไม่ว่าจะเป็นภาษา ประเพณีวัฒนธรรม และความเคารพเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่เคยมีแต่ครั้งอดีต แต่ทว่า การฟื้นฟูอัตลักษณ์คนของผ่านการบอกเล่าดังกล่าวมิใช่เรื่องง่ายที่คนภายนอกชุมชนจะเข้าใจ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐมักแสดงความไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งเมื่อคนของเรียกร้องขอให้รัฐรับรองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนตามกฎหมาย รายละเอียดส่วนนี้จะอธิบายในหัวข้อที่ 3 ข้างหน้า

2.1 ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างรัฐ/กลุ่มทุนกับชาติพันธุ์ของ

ในประเทศกัมพูชาโครงการพัฒนาทั้งของรัฐและกลุ่มทุนเอกชนมักจะเข้าไปแย่งชิงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ และเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มทุน อาทิ โครงการสร้างเขื่อนพลังงานไฟฟ้าที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมาเพื่อรองรับกาขยายตัวภาคอุตสาหกรรม การให้สัมปทานที่ดินเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มักไม่มีเอกสารสิทธิ์ถูกต้องตามกฎหมายในการครอบครองที่ดิน เช่น โฉนดที่ดิน การให้สัมปทานที่ดินในกัมพูชาจึงเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางถึงความเหมาะสมในการดำเนินงานของรัฐบาลที่ผ่านมา

ภายใต้บริบทและเงื่อนไขของปรากฏการณ์ที่กล่าวนี้ทำให้ชาติพันธุ์ของซึ่งตั้งชุมชนอยู่ในพื้นที่ อ่าแรง อำเภอมอ-บั้ง จังหวัดเกาะกง กำลังตกอยู่ในวิกฤตดังกล่าวนี้เช่นเดียวกัน เนื่องจากพื้นที่ อ่าแรงมีลักษณะภูมิศาสตร์ที่ล้อมรอบด้วยพื้นที่ป่าบนที่ดิน 460,000 เฮกตาร์ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติพนมกระวัญ จังหวัดเกาะกง เหมาะสำหรับเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจหลายประเภท เช่น ยางพารา อ้อยและมันสำปะหลัง เป็นต้น เป็นพื้นที่เป้าหมายของกลุ่มทุนเอกชนทั้งภายในและภายนอกประเทศที่จะเข้าไปกว้านซื้อที่ดินจากคนของบางกลุ่ม ถึงแม้จะเป็นที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ก็ตามซึ่งวิธีการเข้าไปซื้อดินของนายทุนโดยเฉพาะกลุ่มทุนจากประเทศจีนมีปรากฏให้เห็นทั่วประเทศกัมพูชาในขณะนี้ ดังที่ชาวบ้านเรียกสภาวะนี้ว่า “จีนไล่เขมร เขมรไล่ผี” คือชาวเขมรจะนับวันจะต้องสูญเสียที่ดินเพิ่มมากขึ้นจากการกว้านซื้อที่ดินของกลุ่มทุนต่างชาติ ทำให้ชาวเขมรต้องไปหาที่ดินทำกินใหม่

รูปภาพที่ 1 : สถิติการครอบครองที่ดินสัมปทานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของบริษัททุน แลบน้ำเงินบริษัททุนชาวกำพูชา ครอบครองที่ดินมากถึง 947,445 เฮกตาร์ รองลงมาแลสบีบตองอ่อนบริษัททุนชาวเวียดนามครอบครองที่ดิน 362,515 เฮกตาร์ ส่วนบริษัททุนชาวไทยแลสบีสัมครอบครองที่ดินเป็นอันดับที่ห้า จำนวน 59,663 เฮกตาร์

ที่มาภาพ : Licadho-Cambodia. (2020)

นอกจากนั้น แม้ว่าพื้นที่อาแรงจะเป็นพื้นที่เป้าหมายของการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจดังที่กล่าวมา แต่ปัญหาใหญ่อย่างหนึ่งที่คนของได้รับผลกระทบมากยิ่งขึ้นเมื่อนายรัฐมนตรีฮุน เซนได้ประกาศให้พื้นที่อาแรงเป็นที่ตั้งโครงการก่อสร้างเขื่อนพลังงานไฟฟ้ากับโครงการสำรวจเหมืองแร่ ในอำเภอทอมอ-บัง จังหวัดเกาะกง ในปี พ.ศ. 2557 ทั้งสองโครงการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อคนของ จำนวน 323 ครัวเรือนที่ต้องอพยพย้ายออกจากชุมชนของตนเอง (กรกฎ ๘ ใสศการ, 2014) หรือแม้แต่คุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์อื่นๆ อย่างจระเข้สยาม (Crocodylus siamensis) ก็อาจจะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนพลังงานไฟฟ้าเช่นกัน

ทั้งนี้ เฉพาะโครงการเขื่อนพลังงานไฟฟ้าที่มีขนาด 108 เมกะวัตต์ เพียงโครงการเดียวต้องใช้พื้นที่ป่าเพื่อดำเนินการก่อสร้างมากถึง 2 หมื่นเฮกตาร์ ซึ่งแน่นอนว่าเป็นพื้นที่ป่าที่ครอบคลุมถึงชุมชนชาติพันธุ์ของทั้งหมด ทำให้คนของต้องสูญเสียชุมชนบ้านเรือนและป่าที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิตคนของในชุมชน และที่พิเศษยิ่งกว่านั้นพวกเขาต้องสูญเสียพื้นที่สำหรับกรบไหว้ผีบรรพชนหรือที่ดินป่าอารักษ์และที่ดินป่าช้าอีกด้วย ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ของที่มีความสำคัญมาช้านานคู่กับชุมชน

จะเห็นได้ว่าในกรณีแบบนี้เหมือนรัฐเหยียดหยามศักดิ์ศรีอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นเรื่องยากที่ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ของจะยอมรับได้ เพราะป่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีได้มีความหมายเพียงแค่อพิธีกรรม ที่บางครั้งในสายตาคนนอกอาจเห็นว่าเป็นเรื่องความมมย ล้าลั้งเท่านั้น แต่ทว่าป่าอารักษ์และป่าช้ามีความหมายมากกว่านั้น คือเป็นทั้งอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นทั้งที่ผนิกชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นทั้งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านมีความผูกพันกับวิญญาณของบรรพชนและประวัติศาสตร์ของชุมชน และโดยเฉพาะป่าอารักษ์มักเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติสูง เพราะเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านมีความหวงแหน ไม่ตัดไม้ทำลายป่า แถมยังเป็นฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมาช้านาน ทุกคนมีสิทธิ์เข้าไปเก็บของป่าเพื่อนำมาเป็นอาหารในการดำรงชีวิตได้

แต่อย่างไรก็ตาม แม้โครงการทั้งสองข้างต้นจะถูกดำเนินการตามนโยบายรัฐบาลเพียงไม่กี่วันหลังจากรัฐบาลออกคำสั่งไป หากแต่ทันทีที่เจ้าหน้าที่นำเครื่องจักรกลงไปสำรวจพื้นที่ก็ถูกต่อต้านอย่างหนักจากคนของ ทั้งพระภิกษุกับชาวบ้านได้รวมตัวกันปิดถนนทางเข้า-ออก ในพื้นที่อาแรงเพื่อขัดขวางบริษัท Sinohydro Group ซึ่งเป็นบริษัทสัญชาติจีนที่ขยับย้ายอุปกรณ์เข้าไปในพื้นที่เพื่อดำเนินการสำรวจโครงการก่อสร้างเขื่อนพลังงานไฟฟ้า

เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ชุมชนชาติพันธุ์ของได้กลายเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในสังคมกำพูชา รัฐบาลไม่สามารถดำเนินการเจรจาตกลงอะไรกับคนของได้ แม้พยายามจะใช้กำลังเข้าปราบปรามก็ตาม แต่ก็ถูกตอบโต้จากชาวบ้านอย่างหนัก เช่นมีการจับตัวพนักงานบริษัทชาวจีนเป็นตัวประกันที่แอบเข้าไปในชุมชนคนของ ส่วนแกนนำชาวบ้านก็ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจควบคุมตัวเช่นกัน

นอกจากนี้ การประชันหน้ากันระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับคนของยังดำเนินไปเรื่อย ๆ อีกหลายเดือน ชาวบ้านไม่ยอมเปิดทางเข้า-ออกในพื้นที่ ประกาศขอยอมตายในชุมชนบ้านเกิดตัวเองถ้าหากรัฐบาลยังไม่ยุติโครงการ เป็นที่น่าสังเกตว่า เหตุการณ์ต่อต้านโครงการพัฒนาของรัฐอาจเป็นปกติที่คนของจะต้องออกมาต่อต้านหรือต่อรองกับรัฐเพื่อความอยู่รอดของชุมชนที่หล่อเลี้ยงชีวิตด้วยฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มาช้านาน และสุดท้ายก็ต้องยอมจำนนต่ออำนาจรัฐดังที่เคยเกิดขึ้นกับชุมชนอื่นๆ แต่ที่แปลกคือคนของต่างกับชุมชนอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง พวกเขาสู้จนกระทั่งรัฐบาลนายกรัฐมนตรียุทธ เชน ยอมประกาศออกมาให้ชะลอโครงการออกไปอย่างไม่มีกำหนด ซึ่งกรณีนี้ถือว่าเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของคนของ แม้รัฐบาลยังไม่ได้ประกาศยกเลิกอย่างสิ้นเชิงก็ตาม แต่นายกรัฐมนตรียุทธ เชนก็ยืนยันว่าอย่างน้อยโครงการนี้จะไม่เกิดขึ้นในยุครัฐบาลยุทธ เชน อย่างแน่นอน การประกาศยอมถอยของรัฐบาลดังกล่าวถือว่าไม่คอยเกิดขึ้นให้เห็นบ่อยนักของนายกรัฐมนตรียุทธ เชน ทั้งนี้ นายกรัฐมนตรียุทธ เชน ยังเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งรีบดำเนินการทำโครงการยกพื้นที่อาแรงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติแทน (Grandnewsasia, 2017)

ภาพที่ 2 : สภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ในพื้นที่อาแรงจากมุมสูง
ที่มาภาพ : <https://www.propertyarea.asia>

3. การสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของ

ประเด็นการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของมีประเด็นน่าสนใจตั้งแต่ครั้งแรกเมื่อผู้เขียนได้ลงไปสำรวจข้อมูลภาคสนาม จากกรณีปัญหาขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ของกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐบาลกัมพูชาตั้งที่กล่าวมาข้างต้น และจากการลงภาคสนามดังกล่าวผู้เขียนได้สังเกตเห็นว่าคนของมีกระบวนการต่อรองกับอำนาจรัฐและกลุ่มทุนหลากหลายรูปแบบ เช่น บางครั้งมีการใช้ความรุนแรงเพื่อตอบโต้กับรัฐหรือกลุ่มทุนในกรณีรัฐใช้มาตรการปราบปราม แต่สิ่งที่ประสบพบเห็นและมีความสนใจอย่างยิ่ง คือปรากฏการณ์การหยิบยกเอาอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ของชาวบ้านเองเพื่อนำไปต่อรองกับรัฐและกลุ่มทุนโดยมีการกระบวนการอธิบายที่ผูกโยงกับทรัพยากรธรรมชาติ ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ร่วมกัน และวิถีดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติที่มีมาช้านาน และที่สำคัญคือการพยายามนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของขึ้นมาอย่างมีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่งเมื่อชุมชนของพวกเขาถูกแรงกดดันจากการแย่งชิงทรัพยากรที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชน

แนวคิดเรื่องความเป็นท้องถิ่น (Locality) ที่นำเสนอโดยนักมานุษยวิทยา เช่น อับปาดูไร (Arjun Appadurai) เสนอว่า ความเป็นท้องถิ่นมิได้เป็นพื้นที่ที่ถูกจัดวางไว้อย่างตายตัวและดำรงอยู่เช่นเดิมแบบถาวร (Given space) หากแต่เกิดจากปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนอื่นตลอดเวลาผ่านการเคลื่อนย้ายไหลเวียนข้ามพรมแดนและการส่งผ่านของวัตถุเป็นต้น (Appadurai, 1996, pp.178-99) แนวคิดนี้จึงปฏิเสธว่าไม่มีชุมชนใดที่ไม่ติดต่อกับปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ทั้งรูปแบบความเชื่อพิธีกรรม เรื่องเล่า วิถีชีวิต รวมทั้งอัตลักษณ์ เป็นสิ่งที่ได้รับการปะทะต่อรองกัน (Freitag and Von Oppen, 2010, p. 5) ทั้งนี้ ความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามากระทบกระแสโลกาภิวัตน์ได้ย่นระยะเวลาในการติดต่อเชื่อมโยงของผู้คนแต่ละท้องถิ่นได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการรับเอาและส่งผ่านรูปแบบความเชื่อสัญลักษณ์ วิธีการและขนบประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น ได้ง่ายขึ้นด้วย เนื่องจากแนวคิดความเป็นท้องถิ่น สนใจศึกษาปรากฏการณ์ในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นหน่วยเล็ก ๆ ของผู้คนแทนการพุ่งเป้าไปที่กระแสใหญ่อย่างโลกาภิวัตน์เพียงอย่างเดียว แนวคิดนี้จึงให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (Changing identity) ของสมาชิกในชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิศาสตร์และสัญลักษณ์ให้มีความหมายใหม่แก่ตนได้

ผู้เขียนเกริ่นไว้ในเบื้องต้นว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของแทบจะไม่หลงเหลือไว้แล้วในชุมชนในระยะเวลาร้อยกว่าปีที่ผ่านมา อัตลักษณ์คนของพบได้เฉพาะในเรื่องบอกเล่าความทรงจำของผู้เฒ่าในชุมชนเท่านั้น ไม่สามารถพบเห็นอัตลักษณ์คนของที่เป็นรูปธรรมได้ แต่ทว่าแนวคิดความเป็นท้องถิ่นข้างต้นนี้ สามารถช่วยอธิบายได้ว่า อัตลักษณ์คนของสามารถเกิดขึ้นได้และเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน เพราะทุกชุมชนท้องถิ่นล้วนมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ซึ่งแน่นอนว่าพิธีกรรมความเคารพเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ก็เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอื่นนั่นเอง ดังนั้น อาจเรียกได้ว่าอัตลักษณ์ของคนของมีความลื่นไหลไม่ถาวร มีลักษณะเป็นพลวัตความรู้ของคนท้องถิ่น หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งอัตลักษณ์คนของเป็นสิ่งสร้างทางสังคม และประกอบขึ้นจากปัจเจกบุคคลที่พยายามแสดงตัวตนว่าเขาเป็นใคร โดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็น “ยุทธวิธี” ในการจัดวางตนเองในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเงื่อนไขและสถานการณ์ต่าง ๆ ในบางครั้ง ผู้คนอาจก้าวข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรม หากการกระทำดังกล่าวเอื้อประโยชน์หรือช่วยให้เกิดความได้เปรียบ พรมแดนและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงมีนัยสำคัญตราบเท่าที่ยังคงประสิทธิภาพในการเอื้อในฐานะ

เป็นเครื่องมือในการจัดองค์กร และประสานความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (ยศ สันตสมบัติ และคณะ, 2548, หน้า 47-48)

นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าอัตลักษณ์คนของที่ถูกสร้างขึ้นใหม่โดยวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือต่อรองกับอำนาจรัฐในชุมชนชาติพันธุ์ของก็จริง แต่อัตลักษณ์ใหม่ที่ว่าก็ไม่ใช่จะไม่เคยมีในชุมชนคนของแต่อย่างใด เช่นระบบกรรมสิทธิ์ร่วมกันของคนในชุมชน เกษตรหมุนเวียน และความเคารพเพื่อผีบรรพชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เคยเป็นอัตลักษณ์คนของในอดีตทั้งสิ้น แม้นคนของสามารถฟื้นฟูอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของเป็นเครื่องมือต่อสู่โครงการพัฒนาของรัฐจนสามารถกดดันให้รัฐบาลยอมยกเลิกโครงการสร้างเขื่อนได้ในที่สุด แต่ทว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับของคนนอกเท่าที่ควร โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐมักแสดงความไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งเมื่อคนของเรียกร้องขอให้รัฐรับรองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตามกฎหมาย ทั้งนี้ กรณีนี้นักกฎหมายได้กำหนดว่าเป็นกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เด่นชัดต่างกับชุมชนชาวกัมพูชาทั่วไป เช่น มีประเพณี วัฒนธรรม ภาษา และวิถีดำรงชีวิตของตนเอง สามารถดำเนินการขอเอกสารรับรองทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนจากกระทรวงพัฒนาชนบท (Ministry of Rural Development, 2009)

แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยแรงกดดันจากการแย่งชิงทรัพยากรที่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่อาแรงยังมีอย่างต่อเนื่องแม้โครงการสร้างขนาดใหญ่อย่างการเขื่อนของรัฐบาลจะยุติลง แต่ปัญหาบุกรุกที่ดินจากกลุ่มทุนเอกชนก็ยังมีอยู่เพราะเป็นพื้นที่เป้าหมายของกลุ่มทุนเอกชนทั้งภายในและภายนอกประเทศที่จะเข้าไปกว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้าน ถึงแม้จะเป็นที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ก็ตามซึ่งวิธีการเข้าไปซื้อดินของนายทุนโดยเฉพาะกลุ่มทุนจากประเทศจีนมีปรากฏให้เห็นทั่วไปในขณะนี้ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้คนของนับวันจะสูญเสียอำนาจต่อรองมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ วิธีเดียวที่สามารถช่วยรักษาทรัพยากรของชุมชนเอาไว้ได้ รัฐต้องเข้าไปรับรองสิทธิการจัดการทรัพยากรของชุมชนตามที่รัฐธรรมนูญ มาตรา 44⁶ ได้บัญญัติเอาไว้ โดยเฉพาะที่ดินที่ทำกินรัฐต้องออกโฉนดกรรมสิทธิ์รวมอย่างเป็นทางการ เพื่อป้องกันหมุดหลักปักเขตที่ดินของบริษัทเอกชนอาจรุกล้ำเข้าไปในที่ดินทำกินของชาวบ้านได้ ซึ่งกรณีแบบนี้มักพบเจอได้เสมอในสถานการณ์ปัจจุบันของกัมพูชา และกลายเป็นปัญหาข้อพิพาทเรื่องเขตที่ดินทับซ้อนระหว่างบริษัทเอกชนกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และปัญหาเขตทับซ้อนที่ดินมักทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ต้องจบลงด้วยการถูกขับไล่ออกจากที่ดินทำกินของตนเองอีกด้วย

4. บทสรุป

ปัจจุบันนี้ แม้ว่าการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของเพื่อสิทธิการจัดการทรัพยากรของชุมชนในจังหวัดเกาะกงประเทศกัมพูชา ยังไม่ประสบความสำเร็จทั้งหมด แต่อย่างน้อยพวกเขาสามารถสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของขึ้นมาใหม่เพื่อเป็นเครื่องมือต่อรองกับอำนาจรัฐได้อย่างเหลือเชื่อ แม้ว่าอัตลักษณ์ใหม่ดังกล่าวจะมีลักษณะสั่นไหวตามบริบทการเมืองที่เปลี่ยนแปลงก็ไปตาม ทั้งนี้ ในกรณีการต่อต้านหรือต่อรองกับอำนาจรัฐโดยใช้อัตลักษณ์เป็นเครื่องมือของคนของแทบจะเรียกได้ว่าจะเป็นกรณีเดียวในประเทศกัมพูชาที่รัฐบาลฮุน เซน ยอมยุติโครงการ และประกาศว่าจะไม่มีโครงการสร้างเขื่อนพลังงานไฟฟ้าในพื้นที่อาแรงอยู่ในแผนงานของรัฐบาลฮุน เซน อีกต่อไป

แต่อย่างไรก็ตามปัญหาต่อมาของคนของ คือกรณีการครอบครองที่ดินที่ทำกิน ซึ่งส่วนใหญ่ถือครองด้วยระบบกรรมสิทธิ์รวมตามประเพณี ไม่มีเอกสารสิทธิ์ตามกฎหมาย ทั้งนี้เมื่อไม่มีเอกสารสิทธิ์โอกาสที่ถูกบุกรุกหรือปัญหาเขตที่ดิน

⁶ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ 1993 [รัฐธรรมนูญ 1993]

ทับซ้อนกับนายทุนภายนอกก็มีสูง หรือแม้แต่มีเอกสารสิทธิ์แบบเอกชน ก็มีโอกาสเสี่ยงสูงเช่นกันที่ดินที่ทำกินอาจตกไปอยู่ในมือนายทุนได้โดยง่าย ดังนั้น วิธีเดียวที่น่าปลอดภัยมากที่สุดและคนของตนเองก็ต้องการมากที่สุด คือรัฐจำเป็นต้องออกกฎหมายรับรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของให้พวกเขา เพราะเมื่อรัฐรับรองอัตลักษณ์ก็จะนำไปสู่สิทธิจัดตั้งชุมชนชาติพันธุ์ของตามกฎหมายเพื่อเรียกร้องสิทธิการจัดการทรัพยากรของชุมชนต่อไป เนื่องจากตามกฎหมายที่ดินปี 2001 มาตรา 23, 24⁷ ได้กำหนดให้การได้มาของสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรต้องเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีลักษณะเด่นชัดต่างกับชุมชนชาวกัมพูชาทั่วไป เช่น มีจารีต ประเพณี วัฒนธรรม ภาษา และวิถีดำรงชีวิตของตนเอง และต้องเป็นชุมชนที่จัดตั้งขึ้นภายใต้การรับรองสถานภาพชุมชนจากรัฐก่อนจึงสามารถดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรในรูปแบบชุมชนได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ทั้งนี้ ปัญหาการไม่รับรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของหากยังมีต่อไป ไม่เพียงทำให้ชุมชนคนของต้องเดือดร้อนในแง่ของแหล่งทำกินและแหล่งที่อยู่อาศัยในอนาคตเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการทำลายสิ่งสำคัญที่รัฐไม่เคยนึกถึง คือ วิญญาณของชุมชน ที่ผนึกชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ปรากฏให้เห็นชัดเจนเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเพราะเมื่อชุมชนไม่สามารถใช้อำนาจของตัวเองจัดการดูแลทรัพยากรให้พื้นฐานในการเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างเพียงพอ ชุมชนก็คลอนแคลนระบบความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดกันมา ขาดการผลิตซ้ำให้เข้ากับยุคสมัย คนเริ่มถูกฝ่าฝืนหรือทำลายเพื่อการดิ้นรนให้มีชีวิตรอด กรณีการไล่ที่หรือยึดที่ของชุมชนก็ยิ่งชัดเจนมาก เป็นการไล่คนออกมาจากวิญญาณของชุมชนท้องถิ่น แตกกระจัดพลัดพรากไปอยู่ในที่คนไม่ได้ผูกพันกับวิญญาณของบรรพชนและประวัติศาสตร์ของชุมชน (เลิศชาย ศิริชัย, 2546)

5. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

- 5.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบประวัติบอกเล่าความเป็นมาของคนของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทยกับกัมพูชา
- 5.2 ควรศึกษาอัตลักษณ์ความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ของในจังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา

⁷ ญัตติกฤษฎีการ 2001 [กฎหมายที่ดิน 2001]

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- จิตร ภูมิศักดิ์. (2540). ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และลักษณะทางสังคมของเชื้อชนชาติ. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- เฉลิมชัย ยงบุญเกิด. (2557). บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเจนละ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม.
- ยศ สันติสมบัติ และคณะผู้วิจัย. (2548). อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย . กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
- เลิศชาย ศิริชัย. (2546). “สิทธิชุมชนและปัญหาสิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้” พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา ใน ชลธิรา สัตยวัฒน์นา (บก.) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แปลน พรินติ้ง จำกัด.

ภาษาอังกฤษ

- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: cultural dimensions of globalization* (Vol. 1). U of Minnesota Press.
- Baracar, R. (1941). *Les Samre ou Pear. Pooulaton Primitive du Cambodge*, BEFEO, Paris, 41(1): 1-100.
- Diffloth, G. (1992). On the Bulang (Blang, Phang) Languages. *Mon-Khmer Studies*, 18-19.
- Freitag, U., & Von Oppen, A. (2010). *Translocality: the study of globalizing processes from a southern perspective*. Brill.
- Kiernan, B. (1986). Kampuchea's ethnic Chinese under pol pot: A case of systematic social discrimination. *Journal of Contemporary Asia*, 16(1), 18-29.
- Licadho-Cambodia. (2020). land concessions. Retrieved April 27, 2020, Retrieved From http://www.licadho-cambodia.org/land_concessions/.
- Martin, Marie A. (1997). *Les Khmers Daeum (Khmers de l'origine). Sociétémontagnarde et exploitation de laforêt. De l'écologie à l'histoire*. Paris: Presses de l'EFEO.
- Ministry of Rural Development. (2009). *National Policy on the Development of Indigenous People*. Phnom Penh : Ministry of Rural.
- Sukhum, H. (2009). *Ethnic Groups in Cambodia*. Phnom Penh: Center for Advanced Study.

ภาษากัมพูชา

- Grandnewsasia. (2017). **លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន ណែនាំឱ្យកែច្នៃតំបន់អាវ៉ែង ទៅជាតំបន់ទេសចរណ៍ធម្មជាតិវិញ**. Retrieved from <https://grandnewsasia.com/detail/20073/>.
- Propertyarea. (2018). **ក្រសួងទេសចរណ៍ប្រែក្លាយតំបន់អាវ៉ែង ជាសហគមន៍ទេសចរណ៍តំបន់ព្រៃត្រូ ពិភពជាងគេនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍**. Retrieved From <https://www.propertyarea.asia/>.

ក្រសួងផែនការ. (2014). ផែនការយុទ្ធសាស្ត្រអភិវឌ្ឍន៍ជាតិសម្រាប់កម្ពុជា ឆ្នាំ 2014-2018.

ភ្នំពេញ: ទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី.

មន្ទីរវប្បធម៌ និងវិចិត្រសិល្បៈ ខេត្តពោធិ៍សាត់, (2011). ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃក្រុមជនជាតិដើមភាគតិច
ជងក្នុងខេត្តពោធិ៍សាត់. ពោធិ៍សាត់: COCD.

ข้อมูลสัมภาษณ์

วอน เวต, (สัมภาษณ์) สุธี ชล (ผู้สัมภาษณ์) พื้นที่อำเภอแฉ่ง, 7 มกราคม 2563.

สวาย สามต, (สัมภาษณ์) สุธี ชล (ผู้สัมภาษณ์) พื้นที่อำเภอแฉ่ง, 4 กุมภาพันธ์ 2563.

สุข คง, พาน พิรุณ. (สัมภาษณ์) สุธี ชล (ผู้สัมภาษณ์) พนมเปญ, 7 กุมภาพันธ์ 2563.

ปาว สุข (สัมภาษณ์) สุธี ชล (ผู้สัมภาษณ์) พื้นที่อำเภอแฉ่ง, วันที่ 7 เดือนมีนาคม 2563.